

İ B N—İ N Ü C E Y M'in Rüşvet Hakkındaki Risalesi

Doç. Dr. Halil SAHİLLİOĞLU

İst. Ün. İktisat Fakültesi

İbn-i Nüceym Mısırda yaşamış Hanefi mezhebi müftülerindedir. 970/1562-63 yılında vefat etmiştir. Türlü hukukî meselelere değinen «Mecmüatü'r-Resail» adlı bir eserin yazarıdır. 41 adet risale ihtiva eden bu eser basılmıştır. Ancak, ne baskı yeri ve ne de tarihi yazılı değildir. Aşağıdaki çeviri bu eserin 11. ci risalesidir. Çeviri üslup bakımından aslına bağlı kalınarak yapılmışa çalışılmıştır.

Allah'a hamdolsun, aradan zaman geçse de hakkı muzaffer, doğruluğu üstün, yalancıları rüsva eder; adaleti hak üzere yayar, bunu iptal etmek isteyenlerin kökünü kazır. Elçilerinin en şerefli-sine, ehlinin, ashabının cümlesine selâm olsun, salat olsun.

İmdi bu, rüşvet ve kısımlarına dair muhtasar bir risaledir. İçinde, kadının almasına cevaz olanı ve cevaz olmayanı, helal ve haram olanı, hediyeden farkı anlatılmış ve temellük edilmesi hususu ile rüşvet vereni teşhir etmek surtiyle tecziye (tazir) edilebileceği hususu belirtilmiştir. Bizi bu risaleyi yazmağa şürükleyen, zamanımızda bu konuda verilen bir fetva ile bazı hanefilerin kadı ile emir'e verilen rüşvet arasında, menkulun hilafına bir fark gözetmemeleridir. İyi bir niyet ile Allah rızası için bu işe koyulduk, böyle kabul edilmesini dileriz.

Bizce, rüşvetin sözlük ve deyim (ıstılah) olmak üzere iki anlamı vardır. Sözlük anlamı üçeret'tir (cu'1). Kamus'a göre bu böyledir. Gene kamusa göre **resa** rüşvet verdi, **irtesa** rüşvet aldı, **isters** rüşvet istedi anlamlarına gelir.

«El-Misbah» a göre; rüşvet, bir kişinin hakime veya başkasına, lehine hüküm verilmesini sağlamak veya bir isteğine taraftar

etmek karşılığında verdiği maldır. Çoğul olarak **rişa**, **rüşa** şeklinde kullanılır. Rüşvet verdiğimde **reşevtuhu rişven**, rüşveti aldığımda da **irteşa** derim. Aslında bu söz kuş yavrusunun, kendisini yemlemeğe gelen annesine, boynunu uzatması anlamına gelen **reşa** sözünden gelmektedir.

«**El - Mu'arreb**» e göre: **Rişvet** ve **rüşvet** sözleri çoğuldarişa olur. Birisi bir kimseye rüşvet verince **reşahü**, beriki bunu alınca **irteşa** denir.

Misbah'daki tanımlama, kelimenin deyim olarak anlamını vermektedir. İmam **Ebu Nasr el-Bağdadi**, **Kudduriye** yazdığı şerhde, hediye ile rüşvet arasındaki farka değinerek «rüşvet bir yardım karşılığında verilir, hediyenin ise bir şartı yoktur» demektedir.

Rüşvet kitap, sünnet ve icm'a göre haramdır. Kitapta buyruluyor: «**Kendi aranızda birbirinizin malını batıl yere yemeyin**». Batıl, kadı **Beyzavi**'ye göre gasıp, riba, kumar gibi şariatça mubah olmayan şeylerdir. Gene kitap'da buyuruluyor ki: **Kendi aranızda birbirinizin malının bâtil yere yemeyiniz, hakimlere, insanların mallarının bir kısmını günah yere, bilerek, yemek için el altından vermeyiniz.**»

«**El-Buka'i**», **münâsebât**'ta (son ayetteki) «**Tüdlü bikâ**» ibaresinin tefsirinde bunun **idlâ** kökünden geldiğini kaydediyor ki bunda özellikle basiret bağlayıcı rüşvet gibi bir şeyin hakimlere el altından verilmesi anlamı vardır. «**El-Hulvani**» aynı kökün su çekmek için bir kovayı gizlice kuyuya sarkıtmak anlamına geldiğine ve rüşvet vericisi (**râşi**)'nin, rüşvet kovasını hakime gizlice uzatıp zulüm dolu olarak çekmek ve bu yoldan mal kopartmak gibi bir benzetmeğe gidilmiş olduğuna kanidir.

Sünnet'te bu konuda pek çok hadis vardır. Ezcümle: «**Rüşvet verene alanı Allah la'net eylesin**», «**Bir hükûmet işinde rüşvet verene ve rüşvet alana Allah la'net eylesin**», «**Rüşvet vereni, rüşvet alanı ve bunlar arasında aracılık eden Allah la'net eylesin**». (Bakınız: **El-Cami il-Sagîr**. Lam Harfi)

R Ü Ş V E T İ N K İ S İ M L A R I

Rüşvetin kısımlarına ve helâl ile haram olanlarına gelince. **Kadıhân**, «**Fetâvâ**» kitabının «**Kazâ**» babında diyor ki:

Rüşvet dört kısımdır;

1) Her iki tarafa da haram olan rüşvet, kadı olmak için verilen rüşvettir. Rüşveti veren kadı olamaz. Bu şekilde verilen rüşveti alana da rüşvet haramdır, bu yolla kadı olmak da haramdır.

2) Bir davada lehinde bir hüküm almak için kadıya verilen rüşvet de, bu münasebetle verilen karar haklı olsun olmasın, her iki taraf için haramdır.

3) Can veya mala bir zarar gelmesinden korkularak verilen rüşvet, alan için haram, veren için değildir.

4) Keza bir kimse malına göz dikildiğini anlıyarak bu malın bir kısmını rüşvet olarak verirse, rüşvetveren bakımından helâl, alan bakımından haramdır. Alan bakımından helâl olmasının hilesi, verenin, rüşveti alanı, bir günlüğüne sabahtan akşama kadar, vermek istediği rüşvet tutarında bir mebâğ ile çalıştırması (isticarı)dır. Çalıştırma (icare) akdi sahih bir akittir. Akitten sonra, çalıştırılan (isticar edilen) kimse, aldığı meblağı dilerse anlaşma gereği olan yere, dilemezse başka yere sarfeder. Bütün bunlar, rüşvetin önceden verilerek, birisinden Sultan nezdinde aracılık istendiği durumda söz konusu olabilir. Eğer, Sultan nezdinde düşen işimi yap diye ricada bulunmuş olup hiçbir surette rüşvet söz konusu yapılmamış, fakat o iş görüldükten sonra o işi yapana rüşvet verilirse, bazılarına göre bunu almak helâl sayılmaz, diğer bazılarına göre ise helal sayılır ki doğrusu da budur. Çünkü bu durumda bir kadirbilirlik ve bir iyiliğe iyilikle karşılık vermek (mücâzâte-ihsan) söz konusudur. İmam ve müezzine, bir şart koşulmadan hizmetlerine karşılık verilen ücret bu durumdadır.

Kadının rüşvet alması helâl olmadığı gibi, kadı olmadan evvel kendisinden hediye almadığı bir yabancından hediye alması da helâl değildir. Böyle bir kimseden **âriyet** ve **karz** alması da aynı hükmededir.

«**Vasâyâ**»dan: Canına ve malına kasdeden bir tehlikeyi savuşturmak için mal vermek, veren bakımından rüşvet sayılmaz, fakat bir başkasındaki hakkını koparmak için mal vermek rüşvettir.

«**Hülâsa**»dan: Kadı davayı görmeden (Kaza etmeden) evvel veya davayı gördükten (kaza ettikten) sonra rüşveti, oğlu veya şahadeti kabul edilmeyen bir kimsenin aracılığı ile alınırsa hükmü

(kazası) yerine getirilmez. Tövbe eder ve aldığı geri verirse kazası yerine getirilir ve görevine devam eder.

«Akziye»den: Hediyeler üç çeşittir.

1) Hediye eden ve hediye alan bakımından helâl olan, Dostluk ve sevgi için verilen hediyeler bu meyardadır.

2) İki taraf bakımından da haram olan hediye, Zulme yardım için verilen hediyeler bu durumdadır.

3) Yalnız veren bakımından helâl olan hediye bir zulmün önünü almak için verilen hediyedir ki alan için haramdır. Helâl olmasının hilesi şudur. Üç günlüğüne isticar etmek, mektup ulaştırmak, yapılması caiz olan bir iş gördürmek ves. gibi.

Bunlar hediye şartlı olduğu zaman söz konusudur. Hediye vermek şartsız olup fakat hediye alan bunun kesinlikle Sultan nezdinde bir şefaahat için verildiğini biliyorsa, üstadlar (meşayih) imız bu durumda hediye almakta bir beis olmadığını söylemektedirler. Birisinin işini gördükten sonra, koşulmuş bir şart yoksa veya beklenen birşey olmadığı halde hediye verildiğinde kabul etmekte herhangi bir beis yoktur. **İbn-i Mesud**'dan nakledilen bu durumda bir şey almanın mekruhlığı perhizkarlık konusuna girer. «**Bezzaziye**» de de şu şekilde yorumlanmıştır :

Kadı bir sicil yazar veya bir miras paylaştırır ve bu halde alınması mutad olan ücreti alırsa, buna hakkı vardır. Ancak bir küçük kızın nikahını kıydırmaktan herhangi birşey almağa hakkı yoktur, çünkü bu görev (vacib unaleyh) lerindedir. Kendisine vacib olan şeylerden ücret alması caiz değildir vacip hükmüne girmeyen şeylerden ise ücret alabilir.

«**El-Bakkali**»den: Kadı bakire kızın nikahından bir dinar, dul veya boş kadının nikahından yarım dinar alırmı diyemez, meğer ki, zikrettiklerine göre, bunların velisi ola veya velâyeti başkalarına devredilmiş ola. Yetimin malını satarsa ücret alamaz. Ücret alıp sonra satışa izin vermiş ise satışı hükümsüzdür.

«**Fethü' l-Kadir**»den: Rüşvet dört kısımdır.

1) Alan ve veren bakımından haram olan rüşvet. Kadı ve emir olmak için verilen rüşvettir. (Rüşvetle) kadı olunmaz.

2) Bir hakimin taraf tutmak için rüşvet alması halinde, rüşvet her iki taraf bakımından haramdır. Hakimin rüşvet aldığı bu davaya mahsus olmak üzere kararı yerine getiremez. Verdiği kararın haklı veya haksız oluşunun önemi yoktur. Kararı haklı ise, davayı hak üzere fasletmek görevi olduğu için ücret alamaz. Haksız kararda ise durum aşikârdır.

3) Bir kimsenin, Sultan nezdinde bir işini görmek, bir zararı önlemek veya bir menfaati sağlamak gayesiyle birine rüşvet verilmesinde rüşvet, alana haram, verene değildir.

4) Kendi can veya malına, rüşvet verdiği kimsenin eriştireceğinden korkulan bir zararı önlemek için o maldan rüşvet olarak bir şey vermek halinde rüşvet alana haram, verene değildir. Bunda bir müslümanı zarardan korumak gibi bir vacip vardır, vacip için de ücret yoktur.

«El-Kınye»nin «Kerâhiye» bölümünden: Zâlimler ücret almaktan ormandan odun kestirmemektedirler, rüşvet sayıldığı için vermek de almak kadar haramdır. Aynı kitapta, sevişen çiftlerin verdiklerinin de mülkiyete geçmez bir rüşvet olduğu belirtilmektedir.

Bütün bu güvenilir nakillerden anlaşılıyor ki:

Kadıya verilen rüşvet her iki taraf bakımından da haramdır. Davanın görülmesinden evvel veya sonra verilmesi, haklı veya haksız bir kararın istihsalı için verilmesi durumu değiştirmez. Kadıya verilen hediye rüşvetten farksızdır. Bundan hediyenin haram olduğu neticesi çıkar. Bu takdirde bir kimse kendi lehine bir karar elde etmek için, yahut lehine bir karar verildiği için sonradan kadıya bir mal verirse haram işlemiş olur. Kadı verileni kabul etmeyip vereni ta'zir etmek isterse, bunu yapabilir. Çünkü belli bir cezası olmayan bir ma'siye işleyeni ta'zir etmek kadı için vacibdir.

«El-Bedayi»den: Ta'zirin vucubu, seriatta belli bir cezası olmayan, Allah veya kul hakkına tecavüzden ileri gelir. Ta'zirin şartı da akıldır. Belli bir cezası olmayan bir suçu işleyen akli ve şuuru yerinde olan kimse tazir edilir.

Kadı nefsi için ta'zir cezası verebilir mi diye sorarsanız, evet derim. Zira «Cami ü'l-fusuleyn»de aleyhine karar verilen kimse, kadıya «rüşvet aldın» derse, kadının bu kimseye ta'zir cezası verme hakkı vardır denmektedir.

Teşhir suretiyle ta'zir caizdir. Zira teşhir bir nevi ta'zirdir. Çünkü İmam Ebu Hanife, yalancı tanıklıktan bahisle «çarşı ve pazarda halka teşhir edilmek suretiyle ta'zir edilir demektir. Muhammed ve Ebu Yusuf «sıkı sopa çekilir ve hapsedilir» demektedirler. Başka bir münasebetle Ebu Hanifenin «Tazir etmem» demesi «Sopa çekirtmem» anlamına gelmiş olur. Netice itibarıyla ta'zirdede ittifak vardır. Ne var ki teşhir ile yetinmişlerdir. Teşhir, kimisenin görmediği bir yerde çekilen sopadan daha ağırdır. İki imam (Muhammed ve Ebu Yusuf) teşhire sopayı da eklemişlerdir.

«El'inâye» ve başka kitaplarda teşhirin bir nevi ta'zir olduğu belirtilmiştir. Kadı yalancı tanıktan gayrisini ta'zir etmekte fayda görürse, ki buna yetkisi vardır, bunu fesadçılara göz dağı vermek için yapabilir.

Kadının, birinin yüzüne kara sürmek, sakalının bir tarafını tıraş ettirmek gibi **temsil** sayılan ve böyle olduğu için de yasak (nehy) edilen bir nevi teşhire hakkı var mı diye sorarsanız, buna hakkı vardır derim. Bunu Ömer'in bir fiili ile de haklı göstermek mümkündür. Şöyle ki, **Ebi Şeybe**'den senetleriyle rivayet edildiğine göre, Şam'daki valilerine Ömer, «Yalancı tanık (**Şahid-i zûr**)'a kırk kırbaç vurulur, yüzüne kara sürülür, sarığı boynuna geçirilir, başı tıraş olunur ve uzun müddet hapsedilir» diye yazdı. **Abûlrezzak**'da **Mu-sannef**'inde, Ömer'in; yalancı tanığın yüzüne kara sürülmesini, sarığının boynuna geçirilmesini ve kabilelerde dolaştırılmasını emrettiğini rivayet etmektedir.

Fetü'l-kadir de bunun bir **müsle** olduğu konusunda, «mülse vücud organlarından birinin kesilmesi gibi devamlı bir kusur bırakan cezadır. Yıkanınca geçen bir şey için müsle denilemez» diy yazmaktadır.

Bazı üstadlar «Ömer'in emri bir siyaset hükmündedir, hakim fayda umuyorsa bunu uygulayabilir» diye fikir beyan etmektedirler. Buna karşı **Fethü'l-Kaddirde** müellif, Ömer'in valilere emrinin bir **siyaset** sayılamıyacağını, ta'zirdede her ne kadar ceza için bir sınır tayin edilmemiş olması esas ise de, burada kırk kırbaç gibi bir sınır konulmasının **bunun bir siyaset sayılmasına** kafi bir sebep teşkil etmediğini, zira bu konuda âlimler arasında ayrılık (ihtilaf) olduğunu, kiminin Ömer'in emrini esas tuttuğunu, kiminin de tutmadığını belirtmektedir.

Bütün bunlardan anlaşılır ki, siyaset hakimin kamu yararı için, şeriatte olmadığı hallerde verdiği cezalardır. Kadı, bir kimsenin başını bu şekilde teşhir etmekte kamu yararı ve bu ara pek yaygın olan rüşveti azaltmak gibi bir fayda mülhaza ediyorsa, bu konuda bir örnek olmasa bile —ki yalancı tanık taziri gibi bir örnek vardır— bundan dolayı ancak sevaba girmiş olur.